

Stilblade for købstadens bevaringsværdige bygninger

Stilbladene beskriver de arkitektoniske stilarter, der i forskellige perioder har præget byggeriet i de tre købstæder i Vordingborg Kommune, Stege, Præstø og Vordingborg.

Stilbladene gennemgår de typiske kendetegn for hver stilart og giver forslag til, hvordan disse kendetegn kan bevares og forstærkes. Stilbladene er suppleret med anbefalinger til vedligeholdelse og fornyelse af vinduer, energioptimering samt til bevaring af de mange smukke gårde og haver, vores købstæder gemmer på.

De enkelte huse har deres eget særpræg, deres egen historie, som ikke altid følger den generelle arkitekturhistoriske udvikling. Stilbladene er derfor tænkt til inspiration og vejledning for den enkelte ejer snarere end som præcise anvisninger. Det er således kommunens håb, at stilbladene kan medvirke til at åbne ejernes øjne for den ofte spændende historie, husene gemmer på.

Samtidig vil stilbladene blive anvendt som værktøj ved kommunens sagsbehandling af byggesager på bevaringsværdige bygninger.

Nationalromantikken

Nationalromantik opstod som stilart i 1890'erne og varede frem til ca. 1920. Nationalromantikken er en udløber af historicismen og kaldes også "nordisk historicisme". Til forskel fra tidligere, hvor inspirationen kom sydfra, søgte man nu mod et mere nordisk formsprog. Mange af bygningerne lånte træk fra vikingetidens ornamentik og fra middelalderens arkitektur, som blev opfattet som mere "dansk" end senere tiders byggeskik. Arkitekturen skulle symbolisere den nordiske nationalstats tusindårige rødder.

I deres hovedform var bygningerne i begyndelsen stadig påvirket af tidligere tiders stræben efter symmetri, men efterhånden blev bygningskroppen mindre stram og kunne være sammensat af flere enheder med hver deres ornamentik.

- ▲ *En rendyrket nationalromantisk facade i tegl på granit-sokkel. Bemærk frontkvisten, der er inspireret af middelalderens arkitektur.*
- ◀◀ *En typisk nationalromantisk karnap bygget i bindingsværk og dækket med et fint kobbertag. I nationalromantikken er vinduerne næsten altid småsprossede.*
- ◀ *Den beskedne nationalromantiske villa er udstyret med et trappetårn efter bedste middelalderlige forbillede.*
- ▼ *Den kamtakkede gavl på dette hus er helt typisk for perioden.*

Typiske kendetegn

Periodens fokus på det nationale gav sig især udslag i materialevalget, som skulle være gamle nordiske byggematerialer, murværk, granit, sandsten, tegl og træ, der ofte var fint bearbejdet.

Soklerne er som regel kraftige granitsokler. Hvis huset har kælder, går soklen ofte op over kælderetagens vinduer. Facader i blank mur har få, men effektfulde dekorationer som kraftige buede stik over vinduerne og markerede sålbænke i mursten, nogle gange glaserede. Fugerne var som regel "trukne", dvs. profilerede. Pudsede og kalkede facader er tilsvarende enkle, måske blot med en enkelt række mursten placeret diagonalt for at give relief. Husene var ofte hvidkalkede, men kunne også være røde eller lyserøde.

Nationalromantikken

Fritliggende villaer har tit dekorative karnapper i fint udskåret bindingsværk eller trappetårne som på en middelalderborg. Disse elementer er altid placeret, så huset er i fin balance.

Tagene er som regel ret stejle og får dermed stor betydning for arkitekturen. Taget er fortrinsvis af tegl, på de fineste huse endda fint udformede, brunglaserede falstagsten, såkaldte romertegl. Der er som regel flere kviste i tagfladen, nogle gange endda i to etager.

Periodens bygninger falder groft sagt i to kategorier: 1) huse med borgmotiver, som kan have kamtakkede gavle og et knapt afsluttet tag uden udhæng. Gavlkamme kan her være afdækket med middelalderlige "munke og nonner".

▲ *Nationalromantisk villa med stejl taghældning. Der er gjort meget ud af tagkvistens lille tag, som går igen på karnappen. Frontkvistens udskæringer er inspireret af vikingeormentik.*

◀ *En fin havestue med mange nationalromantiske træk: Rudernes opdeling, de farvede, blyindfattede ruder foroven og træværkets detaljering.*

▼ *Overetagen på dette hus er helt i bindingsværk, også her med elementer inspireret af vikingeormentik.*

Og 2) huse med bindingsværksmotiver, der som regel har stort tagudhæng og fint udskåret træværk med vikingeormentik på vindskeder og kviste. På disse huse kan det tunge murværk i tagetagens gavle være afløst af bindingsværk, ofte udkraget som et middelalderligt stokværk.

Vinduerne var som regel småsprossede, dog ses også eksempler på flerrammede vinduer, der har en fast, stor "panoramarude" omgivet af mindre, småsprossede rammer.

Vinduesrammer var ofte hvidmalede, men karme og poste kunne stå i en mørkere kontrastfarve. Bindingsværk, vindskeder og kvistfronter var oprindeligt ofte malet i klare farver som mørkegrøn, brun, sort eller rød.

Anbefalinger

Facader i blank mur er som regel fint bearbejdede og bør derfor som udgangspunkt ikke ændres med nye vindues- eller dørhuller. Facader i blank mur bør af samme grund heller ikke overpudses. Er facaden meget beskidt, kan den evt. afrensnes med en skånsom vandspuling.

Det er vigtigt at tage vare på de profilerede fuger, som giver facaden en fin reliefvirkning. Denne vil helt forsvinde, hvis fugerne ændres til moderne, glatte og fyldte fuger.

Til pudsede facader er diffusionsåbne overfladebehandlinger som kalk eller silikatmaling bedst egnede. Facadefarven skal passe til perioden, fx hvid, rød eller lyserød.

- ▲ *Et stateligt, nationalromantisk byhus. Slutstenene i sandsten over vinduerne er et typisk træk.*
- ◀ *Gavlkam afdækket med såkaldte "munke og nonner", en middelalderlig tagstenstype. Bemærk selve tagets smukke, brunglaserede romertegl.*
- ◀◀ *En lille, rigt dekoreret overdækning over hoveddøren. En fin detalje, som er med til at understøtte husets bevaringsværdi.*
- ▼ *Nationalromantisk villa med trempel (den øverste del af facaden) i bindingsværk med synlige bjælkeender. Bindingsværket har oprindeligt været malet i en mørk kontrastfarve.*

Tegltage bør som udgangspunkt altid bevares. Ved fornyelse bør man benytte samme slags sten som oprindeligt. Brunglaserede romertegl kan være svære at finde i dag. Benyt så hellere uglaserede romertegl end glaserede vingetegl.

De ofte fint forarbejdede detaljer som skorstenspiber, vindskeder på gavle, synlige spær- og bjælkeender og de ofte rigt dekorerede kviste bør bevares, da de i høj grad understøtter fortællingen om husets historie og oprindelse. Tagrender og nedløb bør udføres i zink, som patinerer langt smukkere end tilsvarende i plast.

Vinduernes detaljering er afgørende for arkitekturen. Mange af de oprindelige vinduer med enkeltlags glas er desværre i dag blevet udskiftet med

Nationalromantikken

fabriksproducerede vinduer, der ikke har samme fine detaljering. Oprindelige vinduer bør bevares eller evt. udskiftes med nye kopier i træ med enkeltlags glas og forsatsvinduer eller koblede forsatsrammer. Læs mere i anvisning om **vedligeholdelse og fornyelse af vinduer**.

Når tømmerdetaljer og vinduer skal farvesættes, er det vigtigt at holde sig til de historiske, ofte mørke og klare farver, der har været anvendt til at give kontrast og nuancering af den nationalromantiske facade. Farvesætningen må også gerne indgå i et harmonisk samspil med nabohusene.

Bevaringsværdige huse kan godt energirenoveres til en fornuftig standard, uden at man forringer bevaringsværdierne. Det kræver blot at man så at

- ▲ *Et sjældent eksempel på en villa fra perioden med skifertag.*
- ▶ *Sålbænk af glaserede mursten. Bemærk slutstenen i granit.*
- ◀ *En dør med fint opsproset vindue.*
- ◀◀ *En rustik dør med smukke båndhængsler.*
- ▼ *De forskellige elementer (kvist, havestue, gavle i vinkel), danner tilsammen en fin komposition.*

sige arbejder "med" huset snarere end at forsøge at kæmpe imod det. Læs mere i anvisning om **energioptimering**.

Tilbygninger

Tilbygninger til fritliggende huse kræver stor hensyntagen til husets komposition. Tilbygningen må ikke tage magten fra det eksisterende hus. Jo mindre tilbygningen er, jo større er chancen for et vellykket resultat. På byhuse med en facade mod gaden, der spænder helt ud mod naboerne, kan tilbygninger kun ske som side- eller baghuse i gården, eller som nye fritliggende bygninger tilbage på grunden. Nye bygninger kan fint indpasses i det historiske miljø, blot man overholder en række enkle regler. Læs mere i anvisning om **gårde og haver**.

